

**Women's narration of the social problems of
the Qashqai nomad in the 80s:
Narrative analysis of the collection of children's stories,
Rasm ma va Sahm Ma**

Somayeh Sadat Shafiei*

Zeinab Barzegari**

Abstract

By asking about the status of nomadic communities in Iran in less than half a century ago, the present research explores the children's stories of a female writer who won the Iranian Council Children's Book Award in 1984. The question is that the stories that the author acknowledges; Mahdokht Kashkoli is derived from reality, what report does it give about the situation and social problems affecting the Qashqai tribe? What view do these stories present of social relations within the family and gender relations? The qualitative research method is based on the analysis of the narrative of five stories of the book Rasm Ma and Sahme Ma. The findings show that in terms of form, one story is close to memoir writing, one story is in the form of a tale, and the other three stories are in the form of a short story: all manifest a real style. Migration to the cities, stereotypical and sometimes disturbing images of nomads, drought and livelihood effects, lack of institutional support for nomadic social neighbors such as homeless women, the elderly, especially childless women, domestic violence, the domination of traditional societies such as blood-lust, among others. The most important social issues are reported during the stories. Also, narrating the daily life of women includes numerous and difficult mandatory and positive role expectations. At the same time,

* Associate research professor of Sociology, Departement of Social Studies, Institute of Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran (Corresponding Author), ss.shafiei@ihcs.ac.ir, ss.shafiei@gmail.com

** M.A. in Persian Literature, Institute of Humanities and Cultural Studies, zeinabbarzegari@gmail.com

Date received: 20/09/2024, Date of acceptance: 18/11/2024

women are the main protagonists of the stories, and each of the characters is a glorious symbol of a mature, self-reliant, self-respecting, wise, kind, beautiful, patient and hardworking nomadic woman.

Keywords: family, migration, child, woman, story.

Introduction

The study of the social status of Iranian nomadic communities is one of the social science topics that is generally less visible in the light of the developments in urban and metropolitan society. Meanwhile, institutional and interpersonal relationships and structures, culture, and teachings are present as a social reality in the daily lives of their actors. In historical review, it can be seen that the study of their situation, by adopting a specialized sociological approach and sensitivity to issues such as social issues, education, health, gender relations, and development, has been far less successful. As a result, specialized knowledge has not been able to and cannot follow a sequential view of the developments in their situation in the process of social history research. Meanwhile, fictional prose, especially by incorporating elements of realism, can be somewhat successful in reporting the situation. As a result, although the story is based on the author's perceptions, and experiences, it also contains elements of the lived experiences of the direct actors and reflects the situation that has occurred. By asking about the status of nomadic communities in Iran in less than half a century ago, the present research explores the children's stories of a female writer who won the Iranian Council Children's Book Award in 1984. The question is that the stories that the author acknowledges; Mahdokht Kashkoli is derived from reality, what report does it give about the situation and social problems affecting the Qashqai tribe? What view do these stories present of social relations within the family and gender relations?

Materials & Methods

The qualitative research method is based on the analysis of the narrative of five stories of the book *Rasm Ma* and *Sahme Ma*.

Discussion & Result

In The first story is about the sacrifice of Qashqai women and their sense of social responsibility and commitment to others, including family members. Sara is a girl who gives her life to weaving carpets, lending her vision and beauty to the carpet. The

261 Abstract

second story depicts the divide between that part of the nomads who have settled down and those who are still nomadic, as well as the gap between the nomads' generations. The third story is about the harms that a husband's addiction causes to a nomadic family and its members. The fourth story is the story of enmities that continue from generation to generation and put social pressure on the members of the tribe. The final story is about the relationship between nomads and nature and attempts to answer the eternal question of humankind: the extent of ownership.

Conclusion

The findings show that in terms of form, one story is close to memoir writing, one story is in the form of a tale, and the other three stories are in the form of a short story: all manifest a real style. Migration to the cities, stereotypical and sometimes disturbing images of nomads, drought and livelihood effects, lack of institutional support for nomadic social neighbours such as homeless women, the elderly, especially childless women, domestic violence, the domination of traditional societies such as blood-lust, among others. The most important social issues are reported during the stories. Also, narrating the daily life of women includes numerous and difficult mandatory and positive role expectations. At the same time, women are the main protagonists of the stories, and each of the characters is a glorious symbol of a mature, self-reliant, self-respecting, wise, kind, beautiful, patient and hardworking nomadic woman. Men are not holistic. In addition, it should be said that natural elements such as horses, deer, flowers, and plants are non-human but important characters in nomadic life, each of which has its own precise and regular function in the systematic plan of their lives. Women strive the most in relation to these natural elements for their daily lives and those of other members, and overall, they have achieved coexistence and creative interaction with the environment. Finally, it should be added that although it is expected that living in the light of a collective will brings social support, in the first story the little girl and her grandmother are left without support, and in the fourth story people tease the addict's wife and young son. It is as if the kinship system cannot and does not want to provide support to the disadvantaged and socially marginalized.

Bibliography

Abdollahi, Mohammad (2004). Social Issues in Iran: Goals and Necessities, in Social Issues of Iran, Tehran: Ageh. [in persian]

- Arjomandi, Gholamreza and Norouzi, Abolghasem (2010) Resolving ethnic conflicts among the Bakhtiari tribes of Izeh: The custom of bloodshed or bloodshed. *Iranian Social Issues Review*, Vol. 1, No. 1. [In Persian]
- Barthes, Roland (2008) *An Introduction to the Structural Analysis of Narratives*, translated by Mohammad Ragheb, Tehran: Farhang Saba.[in persian]
- Dahrendorf Ralph, (2004) *Social Man*, translated by Gholamreza Khadivi, Tehran: Agah Publication.[in persian]
- Giddens, Anthony; *Sociology*, Manouchehr Sabouri, Tehran, Ney, 2002, 8th edition.[in persian]
- Kashkouli, Mahdakht (1984), *Our Tradition, Our Share*, painter: Simin Shahravan, Tehran: Fatemi Publications. [In Persian]
- Khan Mohammadi, Karim and Ehsani, Hakimeh (2018) Anthropological study of the bloodshed (Khonbas)phenomenon in the Sidon region of Khuzestan, *Islam and Social Studies*, vol. 6, no. 1. [In Persian]
- Koen, Bruce; *An Introduction to Sociology*, translated by Mohsen Salasi, Tehran, Totia, 2005, 26th edition.
- Nouri, Hajj Mirza Hossein (1930), *Mustadrak al-Wasa'il and Mustanit al-Mas'il*.[in persian]
- Payandeh, Hossein (2009) *Realistic Novel or Social Document? A Look at the Principal of Al-Ahmad School*, *Sociology of Art and Literature*, vol. 1, no. 2. [In Persian]
- Rafiei, Madani and Vameghi, (2008) *Social Problems in Iran's Priority*, *Iranian Journal of Sociology*, Volume 9, Nos. 1 and 2. [In Persian]
- Rafiei, Hassan (2002) *Social problem; agenda of the social welfare system*, *Social Welfare Quarterly*, Year 1, No. 1. [In Persian]
- Shahshahani, Soheila (2019) *Four Seasons of the Sun*, Tehran: Voice of the East. [In Persian]
- Shin Dashtgol, Helena (2007). *Art: White Rooster from Text to Image*, *People's Culture*, No. 21 and 22. [In Persian]
- Yasht-ha (1977), translated by Ebrahim Pourdavood and with the help of Bahram Farhoshi, Asatir Publications. [in persian]

روایت زنانه از مسائل اجتماعی ایل قشقائی در دهه ۶۰ ه. ش؛

تحلیل روایت مجموعه داستان کودکانه رسم ما و سهم ما

سمیه سادات شفیعی*

زینب برزگری**

چکیده

پژوهش حاضر با پرسش درباره وضعیت اجتماعات کوچروی ایران در گذشته نه چندان دور، به بررسی داستانهای کودکانه زن نوشته‌ای می‌پردازد که جایزه شورای کتاب کودک را در سال ۱۳۶۳ به خود اختصاص داده است. پرسش این است که داستانها که به اذعان نویسنده؛ مهدخت کشکولی برگرفته از واقعیت است چه گزارشی از وضعیت و مسائل اجتماعی مبتلابه ایل قشقائی به دست می‌دهد؟ این داستانها چه نمایی از روابط اجتماعی درون خانوادگی و نیز مناسبات جنسیتی ارائه می‌دهند؟ روش تحقیق کیفی و مبتنی بر تحلیل روایت پنج داستان کتاب *رسم ما و سهم ما* است. یافته‌ها نشان می‌دهد به لحاظ فرمی، یک داستان نزدیک به خاطره‌نویسی، یک داستان در قالب قصه و سه داستان دیگر فرم داستان کوتاه را داشته و لذا سبکی رئال را در کلیت خود متبادر می‌سازد. مهاجرت به شهرها، تصورات قالبی و بعضاً آزاردهنده از عشایر، خشکسالی و اثرات معیشتی، فقدان حمایت نهادی از حاشینه‌نشینان اجتماعی عشایری چون زنان بی‌سرپرست، سالمندان به ویژه زنان فاقد فرزند، خشونت خانگی، سیطره رسوم جوامع سنتی همچون خون‌خواهی از جمله مهمترین مسائل اجتماعی گزارش شده در خلال داستانها است. همچنین روایت پردازی از زندگی روزمره زنان در بردارنده انتظارات نقشی اجباری و ایجابی متعدد و دشواری است. درعین حال زنان قهرمان اصلی داستانها بوده هر کدام از شخصیتها به ترتیب

* دانشیار جامعه‌شناسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی (نویسنده مسئول)، ss.shafiei@gmail.com

** کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی،
zeinabbarzegari@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۳۰، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۸

نماد شکوهمندی از زن بالغ، متکی به خود، دارای عزت نفس، خردمند، مهربان، زیبا، صبور و سخت کوش ایللیاتی‌اند.

کلیدواژه‌ها: خانواده، کوچ، کودک، زن، ادبیات داستانی.

۱. مقدمه

مطالعه وضعیت اجتماعی جوامع کوچ‌رو از جمله موضوعات علوم اجتماعی است که عموماً در سایه تحولات جامعه شهری و کلان شهری کمتر دیده می‌شود. بررسی وضعیت آنان عموماً دستمایه متخصصان مردم‌شناسی^۱ است که به مطالعه فرهنگ، آداب و رسوم، آیینها و هنر علاقمندند و نیز زبان‌شناسان که گویش‌های جوامع محلی را رصد می‌کنند.

بنابراین فراز و فرود روندهای اجتماعی تجربه شده در میان آنان به جهت ماهیت در حال تحرکشان و نیز جمعیت کوچک مقیاسشان اساساً چندان مورد توجه قرار نمی‌گیرد. حال آنکه روابط و ساختارهای نهادی و نیز بین فردی، فرهنگ و آموزه‌ها بعنوان واقعیتی اجتماعی در زیست روزمره کنشگران آنان جریان دارد؛ فرصتهای آنان را موسع و یا محدود می‌سازد و ارزش‌هایی را نهادینه می‌سازد که در طول زندگی نسلها حتی در وضعیت یکجانشینی با آنان همراه و به کنشها و نگرشهایشان سمت و سو می‌دهد. در مرور تاریخی می‌توان دید که مطالعه وضعیت آنان با اتخاذ رویکرد تخصصی جامعه‌شناسی و حساسیت نسبت به موضوعاتی چون مسائل اجتماعی، آموزش، سلامت، مناسبات جنسیتی و نیز توسعه به مراتب کمتر و در نتیجه دانش تخصصی نتوانسته و نمی‌تواند در روند پژوهی تاریخ اجتماعی تحولات وضعیت آنان نگاهی متسلسل را پی‌گیرد.

در این میان نثر داستانی به ویژه با در برداشتن مؤلفه‌های رئال می‌تواند در گزارش وضعیت تاندازه‌های موفق عمل کند.^۲ در نتیجه هرچند داستان مبتنی بر جهان ذهنی نویسنده، ادراکات و تجارب او است اما مؤلفه‌هایی از تجارب زیسته کنشگران مستقیم را با خود داشته و به انعکاس وضعیت حادث شده بر حسب مهارت نویسنده در داستان‌پردازی می‌پردازد. از سوی دیگر اهمیت داستان‌های کودکان که برخلاف سادگی ظاهری، پیچیدگی‌هایی داشته و به رشد تعاملی و شناختی کودک کمک می‌کنند، غیرقابل انکار است.^۳ بهره‌گیری از قالب داستان در انتقال ارزش‌ها، تفکر و پنداشت از مآو‌ق‌ع به کودک موثر است و گاه تا همه عمر اثرگذار است.

مطالعه حاضر با توجه به فقدان منابع و مطالعه میدانی بر کاوش مجموعه داستان‌هایی تمرکز یافته که حاصل تجربه زیسته و ارتباط تنگاتنگ نویسنده با اجتماع محلی تیره کشکولی از تیره‌های ایل قشقائی در حدود نیم قرن پیش است. این اثر با انعکاس واقعیت‌های جاری در زندگی ایل نشینان به طرح مسائل اجتماعی مبتلابه آنان می‌پردازد. در فقدان مطالعات میدانی به روشنی می‌توان دریافت که تبار مشترک نویسنده؛ «مهدخت کشکولی» با جامعه مورد توصیف، مزیت چشمگیر اثر است؛ نویسنده‌ای که نگاه موشکافانه‌ای به آسیبها و محرومیت‌های زندگی عشایری داشته و خود در مقدمه، درباره کتاب آورده: «به مشکلات مردم ایل اشاره می‌کند، از آنچه که ایل را ایل می‌کند. ایل نشینان با اینکه فقیرند و فقیر نگه داشته شده‌اند، هرگز از آیینها و سنتهای اصیل خود چشم پوشیده‌اند.» لذا او سنتها را می‌شناسد و در تفحص و بیان مسائل اجتماعی دیدی جامع و عمیق به دست می‌دهد. به علاوه کتاب رسم ما و سهم ما در سال ۱۳۶۳ جایزه معتبر و پرقدمت شورای کتاب کودک را به خود اختصاص داده و از این رو بعنوان اثری منتخب از سوی هیئت داوران در انتقال پیام آموزنده، ساختار روایی، بداعت و جلب نظر مخاطب درخشش بی‌نظیری داشته است.

پژوهش با هدف شناسایی وضعیت اجتماعی جامعه کوچرو قشقائی نگاشته شده و بر مسائل آنان در آغاز دهه ۶۰ شمسی تمرکز دارد. این مقطع در مطالعات اجتماعی به جهت وقوع انقلاب اسلامی و تحولات ارزشی نگرشی ناشی از این تحول کلان مقیاس و متعاقب آن بروز جنگ تحمیلی و اقتضات زندگی در وضعیت جنگی، اهمیت بسزایی دارد. هر دو این رخدادهای کلان مقیاس، زندگی عمومی ایرانیان را به نحوی از انحا زودتر و یا دیرتر تحت تاثیر قرار داده و با وزن‌دهی به مولفه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی تغییراتی را در زندگی آنان رقم زده‌اند؛ تغییراتی که در مقایسه با گذشته تاریخی بی‌سابقه بوده است. در عین حال توجه به اثری فاخر و زن‌نوشته و تحلیل آن بعنوان سندی مکتوب در به رسمیت‌شناختن روایت زنانه از واقعیت‌های اجتماعی در جریان بعنوان هدفی مهم از انجام این تحقیق مد نظر بوده است. چنانچه نویسنده در مقدمه تصریح می‌کند: «هیچ یک از پنج داستان کتاب مذکور تخیلی نبوده و همه‌ی آنها بر پایه رویدادهایی نوشته شده‌اند که مردم ایل نشین جنوب ایران با آنها آشنا هستند.» عنوان کتاب نیز به شکل دیگری بر مبانی واقعیت‌گرایانه داستان از یک سو و تسلط و اشراف نویسنده بر سنن و فرهنگ مورد منظر تاکید دارد.

تحقیق در جهت پاسخ به این پرسش اساسی انجام شده است که مجموعه داستان رسم ما و سهم ما چه گزارشی از وضعیت و مسائل اجتماعی مبتلابه ایل قشقایی به دست می‌دهد؟ این داستان‌ها چه نمایی از روابط اجتماعی درون خانوادگی و نیز بین خانواده‌ها بازتاب می‌دهند؟ داستان‌ها درباره مناسبات جنسیتی و تصدی نقشهای دو جنس در زندگی عشایری چه داده‌هایی به دست می‌دهند؟

در باب روش شناسی باید گفت بزعم نویسندگان رسیدن به روابط و مناسبات اجتماعی، ارزشها و انتظارات نقشی و پاسخ به پرسشها به کمک تحلیل کیفی و با تکنیک تحلیل ساختاری روایت کَشکولی میسر است. در حقیقت داستانها آنگونه که به زبان نویسنده روایت می‌شوند بازمودهایی رمزگذاری شده هستند که نیاز به تحلیل دارند. روایت یا در اصطلاح علمی پیرنگ در اینجا مشتمل است بر عمل بازگویی، ارائه رویداد یا رویدادها، داشتن یک یا چند راوی، مخاطب و عمل قرائت. از نظر بارت روایت زندگی است. روایتها فراتاریخی و فرافرهنگی هستند و در خود روایتها برای شناخت قواعدشان باید ساختارها را جستجو کرد (بارت، ۱۳۸۷: ۲۹) متن در اینجا ابزاری در اختیار مولف است تا پیامی پیش‌اندیشیده را به مخاطب منتقل کند. از این منظر ادبیات رسانه‌ای است که پدیده‌های اجتماعی و فرهنگی را در مکان و زمانهای مختلف بازنمایی می‌کند. بر این اساس مجموعه داستان مشتمل بر پنج داستان کوتاه (داستان چهارم به لحاظ کمی بیشترین و داستان پنجم کمترین) مورد تحلیل قرار گرفته است.

۲. چارچوب مفهومی

مشکلات اجتماعی مفهوم کلیدی در تحلیل نهایی یافته‌ها است. تعاریف ارائه شده از مشکل با موضوعاتی چون چالش، مسئله و آسیب اجتماعی تداخل و هم‌پوشانی داشته و گاه‌ا بجای یکدیگر نیز بکار گرفته می‌شوند.^۴ با این همه «صرف‌نظر از تفاوت دیدگاه‌ها، فصل مشترک همه این مسائل در آن است که همه آنها پدیده‌هایی نامطلوب بوده و افکار عمومی جامعه و نخبگان را به خود مشغول داشته، به گونه‌ای که نوعی وفاق و آمادگی جمعی برای مهار آنها پدید آمده است (عبداللهی، ۱۳۸۳: ۱۱).

مراد از مشکلات اجتماعی در اینجا وضعیتهای اجتماعی است که برای اجتماع عشایری و افراد آن آسیب‌زننده بوده و بررسی آن‌ما را با مجموعه‌ای از سختیها و آلام انسانی روبرو

روایت زنانه از مسائل اجتماعی ایل ... (سمیه سادات شفیع و زینب برزگری) ۲۶۷

می‌سازد. تعیین حدود و ثغور ابعاد فردی و اجتماعی آن آسان نیست اما دشواری، رنج و آسیبهای روان‌تنی آن محرز است. میلز

مشکل فردی را مسئله‌ای می‌داند که در درون فرد و روابط بلافصل او با دیگران پیدا شود و فرد شخصا و به صورت مستقیم درگیر آن باشد. اما مشکل اجتماعی نه تنها بر جمعیت زیادی اثر منفی می‌گذارد بلکه در نهادهای اجتماعی ریشه دارد. به بیان دیگر مشکل اجتماعی علل یا عواقبی به مراتب فراتر از فرد و محیط بلافصل او دارد. هنگامی که در جامعه‌ای مشکلات فردی، جمعیت قابل توجهی را درگیر می‌سازد آنگاه آنها را به عنوان مشکل اجتماعی نیز می‌توان تلقی نمود (رفیعی، ۱۳۸۰: ۸-۱۰).

از منظر جامعه‌شناسی می‌توان گفت عشایر از جمله گروه‌های اقلیت محسوب می‌شوند که نه لزوماً به علت تعداد بلکه به جهت عدم دسترسی به مواهب بر مبنای توزیع نابرابر آنها یا دلایل مختلف از جمله شکاف طبقاتی، یا دوری از مرکز، بطور تاریخی از نوعی تبعیض اجتماعی رنج برده‌اند. گروه اقلیت، «گروهی از افراد در جامعه معینی هستند که به علت ویژگی‌های مشخص فیزیکی یا فرهنگی‌شان، خود را در وضعیت نابرابری در آن جامعه می‌یابند» (گیدنز، ۱۳۸۱: ۸۰۵). به عبارت واضح‌تر اعضای گروه‌های اقلیت جنسیتی نژادی و قومی، «غالباً از داشتن امکاناتی که اعضای گروه اکثریت از آن برخوردارند، محروم‌اند... این تمایز در موقعیت اقتصادی و شغلی آنان مشهود است» (کوئن، ۱۳۸۴: ۲۴۱) به همین جهت شناخت اندکی از مسائل اجتماعی مبتلابه آنان وجود دارد و به همین نسبت اقدامات و سیاست‌گذاران، بخشی نگر نبوده‌اند.

نقش اجتماعی: مجموعه‌ای از انتظاراتی هستند که در جامعه‌ای معلوم در مورد رفتار دارندگان یک وضعیت اجتماعی وجود دارد. انتظارات نقش در جامعه به سه شکل یافت می‌شوند: انتظارات اجباری، ایجابی، اختیاری. انتظارات اجباری، انتظاراتی هستند که ضمانت‌های اجرایی منفی برای آنها وجود دارد؛ در انتظارات ایجابی نیز ضمانت‌های اجرایی منفی غالبند، اما با وجود این، کسی که آنها را مرتباً رعایت می‌کند، هواداری و دوستی دیگران را برای خود بدست می‌آورد. انتظارات اختیاری، انتظاراتی است که اگر فرد آنها را انجام دهد می‌تواند بیش از هر چیز به ضمانت‌های اجرایی مثبت (پاداشها) امیدوار باشد. (دارندورف، ۱۳۸۳: ۵۶ - ۵۵).

۳. یافته‌ها؛ معرفی و تحلیل داستانها

۱.۳ داستان اول: «رسم ما»

داستان، روایت سارا و مادر بزرگ ناتوانش است که اسبی برای کوچ لازم دارند. دورماندن از ایل به معنای جداافتادگی است و برایشان بسیار دردناک و رنج‌آور خواهد بود. «رسم ما» با روایتی کاملاً قصه‌گونه آغاز می‌شود: «روزی بود و روزگاری» و همین عبارت به نوعی مخاطب را برای رویارویی با روایتی آماده می‌کند که اندکی از واقعیتهای ملموس عصر حاضر فاصله دارد. نمادپردازی برای انتقال موثرتر ارزشهایی چون تلاش و همبستگی و همراهی با ایل به عنوان نهادی اجتماعی که سارا و مادر بزرگش جدا از آن به شدت احساس تنهایی و طردشدگی خواهند داشت؛ پس برای ماندن کنار ایل، می‌کوشند.

داستان با توصیف شرایط، شروع و گره‌افکنی با بروز خشکسالی رخ داده، با از میان رفتن دو بز و یک اسب خانواده گسترش و با بیماری بی‌بی تداوم می‌یابد. بیماری و ناتوانی بی‌بی، کوچکی سارا و نزدیک شدن زمان کوچ، گویای وضعیت بحرانی است و در حقیقت وضعیت پرچالش زنی مسن، بیمار و فاقد فرزند را بعنوان حاشیه‌نشین اجتماعی ایل نمایان می‌سازد. کنش کلانتر^۵ (بخوانید زمامدار) ایل در این موقعیت بحرانی قابل تأمل است؛ می‌خواهد تا جابجایی ایل بمانند تا کسی را برای انتقالشان بفرستد. این جداماندن دردناک است. بی‌بی مخالفت می‌کند. و مخالفت او نه برای ایل بلکه برای سارا تأثیرگذار و تبیین‌کننده است. سارا، در پی کاهش آلام بی‌بی و ابراز ناراحتی او تدبیری می‌اندیشد. نوید رهایی از بحران می‌دهد و به اتکای آموخته‌هایش، دار قالی برپا می‌کند تا قالی بیافند و بفروشد. روند گره‌گشایی آغاز می‌شود. چالش‌ها جدی است اما سارا از «جان» مایه می‌گذارد تا به هدف رسد. اصلی‌ترین چالش سفید بودن پشم‌هایی است که پیشتر بی‌بی رشته بود. در اینجا «اثر» یا «محصول»، خالقش را پیش می‌راند. دو سر اسب گوشه قالیچه او را بی‌بی سارا خطاب قرار می‌دهند و اذعان دارند قالیچه سفید را کسی نمی‌خرد. سارا درمانده است، اسب‌ها از او می‌خواهند از سیاهی موهایش به یال و چشم آنها بزند تا قالیچه‌اش زیباتر شود. بعدتر نقش گلها، رنگ‌گونه‌ها و لبهای او را می‌طلبند. در ادامه و برای تکمیل نقش فرش، سارا سیاهی چشمانش را به چشمهای آهوان می‌بخشد و برق چشمهای سارا کاسته می‌شود.

در تحلیل شخصیت‌ها باید گفت سارا آگاهانه بر این داد و ستد واقف است. اما مسئولیت اجتماعی خود را در قبال مادر بزرگش، در اولویت می‌داند. داستان مخاطبان را به واقعیتهای مهم زندگی زنان ایل توجه می‌دهد. فرش عشایری در تعاملی پویا با زنان ایل و

روایت زنانه از مسائل اجتماعی ایل ... (سمیه سادات شفیع و زینب برزگری) ۲۶۹

زندگی آنان در طبیعت ساخته می‌شود. این فرش بعنوان کالای فرهنگی از بافنده‌اش، ذوق و سلیقه، مهارت‌ها، نجواها، اشک‌ها و لبخندها، امیدها و انتظارات‌های او رنگ می‌گیرد. زنان بافنده با مسئولیت‌پذیری و از خودگذشتگی‌هایشان به قالی در حال بافت هویت می‌بخشد. تعامل بافنده با این شیء هویت یافته و نوپدید، به تدریج دوسویه می‌شود و شی برای خود زندگی اجتماعی را آغاز می‌کند که در ادامه با حیات اجتماعی بافنده‌اش چه مورد استفاده او قرار گیرد و چه فروخته‌شود، عجین است.

بی‌بی ستاره مادر بزرگی که با ازدست‌دادن توانایی انجام بسیاری از امور مربوط به نقش یک زن ایلاتی، تنها ریسندگی می‌کند. شاید این ریسندگی نمادی باشد از تمام تجربیات زیسته‌ی او که ماده‌ی خام ساختن و پیش‌بردن زندگی دخترکان جوان است.

کلانتر ایل مردی است که با وجود عهده‌داری مسئولیت مدیریت ایل، قادر نیست در خصوص مسئله آنها بر حسب شرایطشان چاره‌ای بیندیشد و حل مسئله به سارای کوچک محول می‌گردد.

کنش‌مندی سارا همان کنش‌مندی قهرمانان هر روزه‌ی زندگی زنان عشایر است و نویسنده در نهایت آشکارا بدان توجه می‌دهد: «از آن روز این رسم در ایل ما باقی ماند که همه‌ی دخترها زیبایی‌هایشان و جوانی‌شان را به نقش‌های قالیچه و قالی و گلیم بدهند، اما لبخندشان را همیشه برای خودشان نگاه‌دارند.»

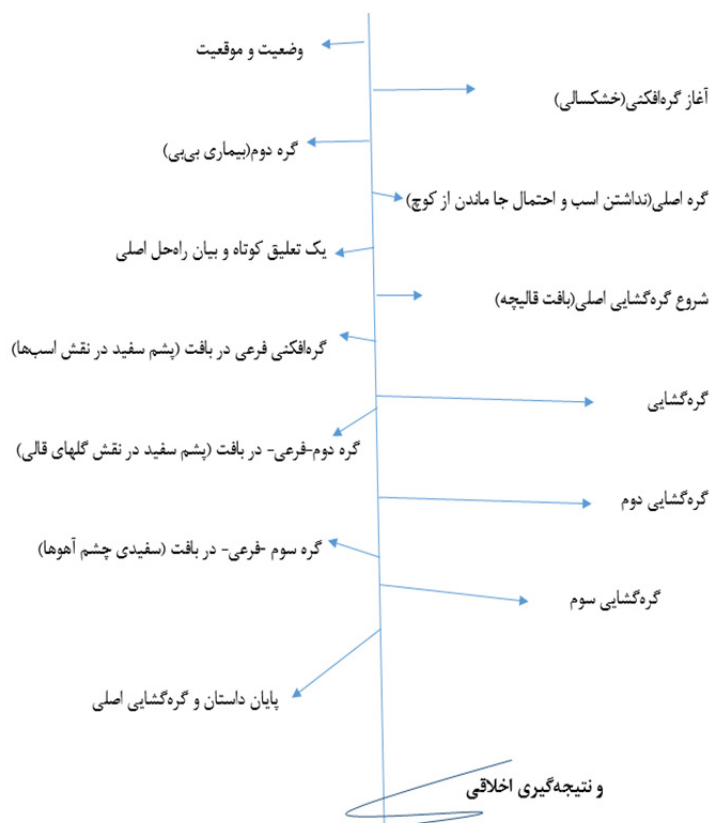
زاویه دید در این روایت دانای کلی است که در بندهای پایانی به اول شخص جمع (ما) تبدیل شده و اینگونه کشکولی خود را از سلاله سارا معرفی می‌کند. سارا (و البته زنان ایل) در کنش‌مندی‌های به جا به بهای جوانی و زیبایی‌هایشان به «حل مسئله» می‌پردازند. شاید بتوان نبود پشم‌های رنگارنگ را نبود امکانات ابتدایی تأمین یک زندگی آسوده‌تر دانست. چه بسا اگر امکانات مهیا بود سارای نوجوان، سپید موی و پژمرده نمی‌شد و امکان این را داشت که سیر زندگی‌اش را در جهت به منصفه ظهور رساندن همه ظرفیت‌ها و استعدادهاش بسیار بهتر طی کند. در اینجا است که درمی‌یابیم چرا نویسنده پایان داستان را با تغییر زاویه دید به تصویر می‌کشد و از تکرار تجربه زیسته «ما» در مقام زنان ایل سخن می‌گوید؟ نکته قابل تأمل بی‌زمانی در این قصه است. شبی و روزی توصیف نمی‌شود.

۱.۱.۳ ساختار قصه «رسم ما»

از ویژگی‌های «قصه‌ی رسم ما» می‌توان به این نکات اشاره کرد:

۱. ساختار رسم ما در بررسی‌های دقیق‌تر فرق چندانی با ساختار قصه‌های بلند کهن فارسی ندارد به غیر از اینکه کوتاه است و رخدادها اندک‌اند و قهرمانان گزینشی شده‌اند.
۲. یکی از ماموریت‌های روایت «رسم ما» گواهی دادن است بر از جان گذشتگی زنان قشقای در به ثمر نشانیدن قالی و قالیچه و گلیمهای زیبا و پر نقش و نگارشان. لبخند بر لب برخلاف رنجی که می‌کشند گویای شخصیت قوی، محکم و خلاق آنان است.
۳. قهرمان قصه بسیار تلاشگر و مصمم است و مخاطب در جریان ماجرا با یک شخصیت «پروبلماتیک» روبه‌رو نمی‌شود.
۴. لحن و زبان و بیان همه شخصیت‌های انسانی و طبیعی نزدیک به هم است که خود نشانگر عمق رابطه عشایر با یکدیگر و با طبیعت است.
۵. نویسنده هرچند گویی تنها به توصیف ویژگیهای ظاهری سارا پرداخته اما مخاطب در عمل و از طریق اقدامات و کنش‌های مخاطب را به انگیزه‌ها، باورها، ارزشها و ذهنیت سارا دست‌می‌یابد.
۶. با آنکه داستان حاوی عناصر رئال اجتماعی است اما نویسنده از نمادپردازی نیز بهره‌گرفته و اینگونه می‌توان به درک چگونگی رنگ‌گرفتن پشمهای سفید در جریان بافت فرش و در نهایت ظهور زیبایی خیره‌کننده قالی رسید.
۷. به اقتضای نوع ادبی، با توصیفهایی از چادر و دشتی که ایل در آن زندگی می‌کند روبه‌رو هستیم.
۸. وجه مهم داستان بیان خلاقانه و کم‌سابقه واقعیتهای معمول مرتبط با بافت قالیچه‌ای رنگارنگ با پشمهایی کاملاً سفید است.
۹. رسم ما ضمن داشتن عناصری سوررئال در پیوندی تنگاتنگ با واقعیت داستان‌پردازی شده‌است.

۲.۱.۳ ساختار پیرنگ داستان «رسم ما»

فرم داستان: قصه

پیرنگ (چرایی) داستان: چرا سارا تصمیم به بافت یک قالی می‌گیرد آن هم با پشم سفید؟

شخصیت پردازی (شخصیت اصلی): شخصیت سارا بسیار پویا است؛ او قادر است با وجود دشواریها و محدودیتها به راه حل رسد.

درون مایه: توانایی سارا (یک دختر عشایری) در پیش‌برد امور خانواده به رغم تمام مصائب

زاویه دید و کانون روایت: سوم شخص مفرد که در انتها بندی با زاویه دید سوم شخص جمع (ما) روایت می‌گردد و نویسنده خودش را زنی از جنس سارا معرفی می‌کند.

۲.۳ داستان دوم: درخت و ریشه

داستان دوم با عنوان «درخت و ریشه» روایت «سیندخت» و عمه‌اش است. روایت شکاف میان آن بخش از عشایر یکجانشین شده و عشایر همچنان کوچرو و نیز شکاف بین نسلی عشایر را نشان می‌دهد.

شخصیت‌های داستان عبارتند از: سیندخت، عمه، خانم ناظم مدرسه. داستان روایت همراهی سیندخت و عمه در رفت آمد هرروزه به مدرسه است. عمه که برای مسافرت به شیراز آمده، همیشه لباسهای رنگارنگ عشایری به تن دارد و دستان مهربانی دارد. سیندخت کلاس اولی در پاسخ ناظم که جویای هویت عمه است، در مقایسه ظاهر ناظم با عمه بعد از مکتبی او را کلفت خانواده معرفی می‌کند. ناظم با عمه صحبت می‌کند تا او را برای نگهداری از فرزندانش استخدام کند، عمه بدون هیچ سخنی درخواست وی را رد می‌کند. گفتگوهایی میان عمه و برادرزاده بر سر نوع پوشش رخ می‌دهد. سالهای سال بعد، زمانی که خانواده برادر به تهران مهاجرت کرده و عمه نیز روزهای پایانی عمر را پشت سر می‌گذارد؛ به تهران می‌آید و تنها در این هنگام است که گره‌های رابطه سیندخت و عمه گشوده می‌شود.

۱.۲.۳ تحلیل داستان

آغاز داستان با پاییز و آمد و شد به مدرسه است. عمه به شیراز آمده و با تهیه پارچه از بازار و کیل‌آباد روپوش یقه سفید سیندخت را می‌دوزد و به گونه‌ای قسمتی از مقدمات ورود دخترک را برای ورود به دنیای مدرن و شهری را خود مهیا می‌سازد. او هر روز با «لباس رنگارنگ عشایری» و با آرامشی قابل توجه و قامت رعنا که می‌تواند بیانی از عزت نفس وی و البته زیبایی ظاهری‌اش باشد پی دخترک به مدرسه می‌رفته است. تمام این تصاویر از نگاه سیندخت است، او عمه را همین‌گونه توصیف می‌کند؛ او که فرزندی نداشته اما برای دخترک «مهربانی مادرها» را داشته است.

پرسش ناظم از هویت عمه، خواننده را متوجه سیندخت می‌سازد. تا پیش از این روایتگری بر عهده‌ی ضمیر شخصی «من» بوده است. گره‌ها در خط روایی داستان نمایان می‌گردند. رویارویی زنان روستایی و عشایری با نمودهای پوششی زنان شهری. سیندخت در ذهن خود، عمه را با لباس رنگارنگ و موی مشکی، در مقابل لباس و موی رنگ کرده‌ی ناظم قرار می‌دهد. دخترک از خاستگاه عشایری عمه (و چه بسا خودش) شرمگین است.

بعدها درمی‌یابد احساسش «احساس حقارت» نام داشته‌است. سرخ می‌شود و همه صورتش گر می‌گیرد؛ گویی او و تمام اصالت عشایری‌اش سرخ می‌شود و گر می‌گیرد. انتخاب او، همسانی با فرهنگ مصرفی شهری و سبک پوششی است که خانم ناظم به عنوان نماد زن مدرن دارد، در مقابل پوشش عمه او را در جایگاه فرودستی شهری؛ کلفت‌ها می‌نشانند.

در این تقابل مهر و محبت عمه و نیز ویژگیهایی چون ادب و نظم آنچنانکه ناظم بدان اذعان دارد، موجب افتخار سیندخت نیست. خانم ناظم او را تحسین می‌کند: «عجب زن مرتب و مؤدبی» و این تحسین تا اندازه‌ای است که زن را شایسته‌ی امانت‌داری فرزندانش می‌بیند. بااینهمه روشن است که در نزد سیندخت بعنوان نماینده نسل جدید تعیین‌کنندگی ویژگی‌های ظاهری بر منش فردی چیرگی دارد.

عمه وجدان آگاه داستان است. با اطلاع از ارزیابی سیندخت خشمگین نمی‌شود و همچنان «آرام» است. در خلوت در پاسخ پرسش سیندخت که با خجالت‌زدگی می‌پرسد چرا لباس شهری نمی‌پوشد، آرام با خطاب «سیندخت جان» پاسخ می‌دهد: «لباسش را دوست دارد، با این لباسها راحت‌تر است.» و ادامه می‌دهد: «تازه چند ماهی است که به شهر آمده‌ای. لابد اگر چند سال بشود، همه چیز را انکار می‌کنی»، «همه چیز» را. در برابر طغیان سیندخت و مقایسه او با خانم ناظم و ابراز خجالت از این لباسها و از این گیسوها، صبورانه پاسخ می‌دهد: «خجالت؟ خجالت از چه؟ هیچ درختی از ریشه‌اش شرم نمی‌کند. درخت بی‌ریشه می‌خشکد.» در انتخاب قصه در قصه خوانی شب، نیز چالش هویت و اصالت و «ریشه» را می‌توان دید. نویسنده زیرکانه «انسان» جاهل، صیاد آهوان را، نفرین شده می‌داند. سیندخت به خواب می‌رود. این خواب شاید سالها ادامه خواهد یافت. غفلتی که فاصله را می‌زاید. سالها بعد عمه پس از مدتها به دیدار آنها که به تهران مهاجرت کرده‌اند به سفر آمده، بیمار است اما «بی‌هراس از مرگ، آرام و بی‌دغدغه» آمده تا کنار خانواده برادرش باشد. در تکرار موعده زمانی، پاییز مه‌آلود عمه با آن لباسها که «همچون آهوی جنگل دوردستی بود که با جادویی به شکل انسان درآمده‌است تا رخ بکشد» از پله‌ها پایین می‌آید، جلوی درب خانه به درخت بید تکیه می‌دهد و می‌گوید: «می‌خواهی لباس شهری بپوشم؟ همراه من خجالت نمی‌کشی؟» سیندخت خجل می‌گوید: «نه من لباس‌های خودمان را بیشتر دوست دارم. خودت گفتی که درخت بی‌ریشه می‌خشکد.»

در تحلیل شخصیتها باید سیندخت را کودک مهاجری دانست که در رشد خود شخصیتی پویاست. منفعل نیست و ما رشد او را در شناخت هیجاناتش (نامگذاری روی

احساس گنگی که بعدها در می‌یابد احساس حقارت بوده‌است) می‌بینیم. او تداوم نسل زنان عشایر در شهر است که در تجربه‌های متفاوت زیستی، در جامعه‌ای متفاوت به خودآگاهی می‌رسد.

عمه: الهه زیبایی، بلند بالا، با لباسهای پر چین رنگارنگ و موهای بافته‌شده مشکی است. مهربانی مادرانه‌ای دارد. او هویت‌مند است و در مواجهه با تعارضات دختران نسل بعد صبوری مثال‌زدنی نشان می‌دهد. او با فاصله‌گرفتن، همچنان قائم به هویت و ارزشهایش می‌ماند.

خانم ناظم، زنی کاملاً شهری، که فرهنگی وارداتی را نمایندگی می‌کند. با تصویری از بلوز و دامن تنگ و موهای رنگ‌کرده. زنان عشایر برای او اگرچه جذاب و قابل احترام هستند اما نقش فرودستانه آنان برای او دور از انتظار نیست.

۲.۲.۳ ساختار داستان کوتاه «درخت و ریشه»

۱. در این داستان فضای چندانی برای تحلیلهای پیچیده و دور از ذهن مخاطب کودک وجود ندارد. چرایی به وجود آمدن «احساس حقارت» چندان پرداخته‌نشده و همین نکته به جذابیت داستان افزوده و فضایی را برای تامل کودک و درنگ او فراهم کرده است.

۲. داستان با سوژه هویت عشایری و نگرانی از چالش‌های مبتلابه در جریان گسستها و شکافهای اجتماعی ناشی از مهاجرت و یکجانشینی گروه‌هایی از عشایر در جامعه شهری است.

۳. در انتها گره‌گشایی کاملاً صریح است و پیام اخلاقی منتقل می‌شود.

۴. «حادثه اصلی» عبارت است از معرفی عمه به خانم ناظم، که به نوعی حکایت از هویت خود سیندخت داشته و در امتداد عمه تعریف می‌شود.

۵. در گفتگوها با یکسانی و یک‌دستی روبه‌رو هستیم و تفاوت‌های شخصیتی در ادبیات شخصیتها نمود پیدا نمی‌کند.

۶. توصیفها قابل درک است و تمام درک مخاطب از فضاها، احساسات و تأثیرها و تأثرها به واسطه توصیف و بیان مستقیم نویسنده راوی و نه گفت‌وگوها رخ می‌دهد.

روایت زنانه از مسائل اجتماعی ایل ... (سمیه سادات شفیع و زینب برزگری) ۲۷۵

۷. احساس عمه و واکنش او به کنش سیندخت در قالب فاصله‌گرفتن از برادرزاده و شهر و هرآنچه او را «نپذیرفت» در خط روایی داستان نمودمی‌یابد. همین فاصله تعلیق داستان است.

نکات قابل تأمل داستان به شرح ذیل است:

اول؛ «درخت و ریشه» یادآور تبار پر قدمت اعضا اجتماعات کوچرو است و تلویحا نویسنده با انتخاب واژگانی از این دست به پشتوانه‌های فرهنگی غیرقابل انکار آنان می‌پردازد. دوم زرق و برق سبک زندگی شهری در تقابل با سادگی و اصالت و زیبایی و هویت عشایری قرار می‌گیرد. این تقابل برای برخی از افراد نسل نورسته نظام عشایر، موجب احساس حقارت است. داستان، آن را به مثابه امری اجتماعی فرهنگی زیر سوال می‌برد.

۳.۲.۳ ساختار پیرنگ داستان «درخت و ریشه»

فرم داستان: داستان کوتاه (شبیه به قالب خاطره نویسی)
پیرنگ (چرایی) داستان: چرا عمه مثل شهری‌ها نیست؟

شخصیت‌پردازی (شخصیت اصلی): شخصیت سیندخت چندان پویا نیست و حل مسئله سال‌ها زمان می‌برد.

درون مایه: درون یابی و رشد و شناخت خود

زاویه دید و کانون روایت: اول شخص مفرد (مخاطب گمان می‌برد تجربه خود نویسنده باشد)

۳.۲ داستان «پری جنگل»

شخصیت‌هایی که داستان سوم حول حضور آنها شکل گرفته است عبارتند از: بهرام پسر خانواده، کودکی کوشا و احساساتی؛ پری جنگل، مادر بهرام، زنی رنج‌کشیده و مادری مهربان؛ مادر بزرگ؛ پدر، خواهر؛ دو نظامی مهمان؛ خروس سفید و اهالی ایل. بهرام هر روز با مادرش برای کار دستمزدی عازم شیردوشی می‌شوند. روزی در برگشت شاهد قصد پدر معتادش در سربریدن تنها خروس باقیمانده هستند؛ خروس سفید بهرام برای شام مهمانان پدر است. بهرام خروسش را برمی‌دارد و به سوی جنگل می‌گریزد. آنجا خوابش می‌برد و گمان می‌برد پری جنگل با دست‌های زبری که بوی شیر می‌داد او را در آغوش گرفته و به خانه برگردانده است.

۱.۳.۳ تحلیل داستان

داستان با بیان باور بهرام به «پری جنگل» آغاز می‌شود؛ بهرام به فکر فرورفته، گویا به ناگفته‌ای می‌اندیشد. ماجرای اصلی اما مربوط به زمانی است که بهرام کودکی حدوداً هشت ساله بوده و با مادرش که دیگی پر از شیر (مزد یک روز کار مادر و پسر) روی سر دارد به خانه بازمی‌گردد. در اینجا شخصیت پدر وارد داستان می‌شود. «پیکره‌ای سنگی و سخت، سیاه‌چرده، با چشم‌های عسلی و سیبل آویخته». او همچنان و بعد از سال‌ها درد می‌کشد و مرهمی که به دور از نظر پزشک برگزیده تنها درد بر دردها افزوده است. به همین دلیل به تدریج از دارایی‌هایشان یعنی احشام و ماکیان کاسته و صرف اعتیاد پدر شده است. پابرهنگی کودک و رنج و جراحت مبتلا به، نشانگر وخامت شرایط اقتصادی خانواده است. در این بیان راوی «مادر که همواره بوی شیر می‌داد» درمی‌یابیم که پری جنگل چقدر «مادر» است. گویا نویسنده در تکریم این زن بیانی برگزیده که تا پایان داستان ادامه دارد.

مهمانهای پدر؛ دو نظامی که پیشتر پدر را ناهنجار می دانستند حالا در کشیدن تریاک و صرف شام همراهِش می کنند. حضور این مجریان قانون که در خوشگذرانی چشم به تتمه دارایی خانواده دارند وحشت آفرین و نگران کننده اند. بهرام نگران از احتمال از دست دادن خروس سفیدش، آن را در آغوش گرفته و می گریزد. مادر پیشنهاد می دهد: «نان و قیماق بخورین. نان و ماست بخورین. دل بچه به این خروس خوشه» و فریاد پدر می پیچد. چوبدستی را به سوی کودک نشانه می رود. بهرام زخمی با گردن خونین می گیرد و دور از آنها بر تخته سنگی می نشیند. ماری می بیند، در انتظار آمدن پری جنگل، با پرتاب سنگی مار را می راند و خوابش می برد. بهرام خسته از کار روزانه، رنجور از پای برهنه، از پدر گریخته و با مار جنگیده، به خواب می رود. مار می تواند انعکاسی باشد از اعمال قدرت پدر. بهرام از آن شب چیزی به یاد نمی آورد جز اینکه پری جنگل که دستهایش زیر بود و بوی شیر می داد، در آغوش کشیده او را به چادر برده و زمزمه کنان گفته: «پسرکم، عزیز دلم، خروس سفید را نکشته اند».

چشمه مایه حیات است، مادر فرشته نگهبانی در جنگل مارزده و خروس سفید مینوی نمادی است از مبارزه با دیوان، یاری گر سروش. توصیفها در این داستان، به ویژه توصیف عناصر طبیعی، دقیقتر است. «جاده» و «جلوی چادر» و «چشمه در جنگل» سه صحنه ای است که اتفاقات در آنجا رخ می دهند.

درباره تحلیل شخصیتها باید گفت بهرام کودکی که برای تأمین مخارج خانواده همراه مادرش کار می کند، احساساتش را بروز می دهد؛ می گیرد و از روی ترس و خشم از پدر که اصرار بر کشتن خروس دارد می گریزد و می گوید که خروس سفیدش را بیش از او دوست می دارد.

خروس سفید در ادبیات زردشتی، نوشته های پهلوی و منابع دوره اسلامی به ارزش نمادین و آیینی «خروس» اشاره شده است.^۶ در روایات اسلامی نیز خروس سفید جلوه و جایگاه خاصی دارد چنانکه در شب معراج، پیامبر، خروس سفید عرشی را مشاهده می کند،^۷ داستان نیز بر همین رویکرد مبتنی است: «بهرام به آسمان نگاه می کرد. ابرها به شکل خروس سفیدی در آمده بودند.» که ما را به آسمانی بودن این شخصیت در داستان سوق می دهد.

در خصوص مادر بهرام می بینیم نامی از او برده نشده اما سخت کوشی و سازش با وظایف نقشی از جمله تابعیت از شوهر از صفات او است. با اینهمه، حافظ منافع فرزندانش

و تامین‌کننده امنیت خانواده و به ویژه بهرام است. فرشته‌ای که برای تامین معیشت تمام روزش را صرف شیردوشی در گله مردم می‌کند.

پری جنگل: موجودی افسانه‌ای که در گره‌گاه‌های داستان به «مادر» تنه می‌زند. بهرام مار چنبره‌زده کنار چشمه را با سنگ دور می‌کند تا هنگامی که پری برای شستن خود به چشمه می‌آید نترسد. دست‌های پری جنگلی که بهرام را در آغوش گرفته «زبر است و بوی شیر می‌دهد»؛ ناگفته پیداست مادر فرشته نگهبان بهرام آن هم در اجتماعی است که ماران بر حیات و معیشت‌شان نیش مهلک می‌زنند.

پدر: برای تسکین پادردهای مداوم به جای مراجعه به پزشک از درمان سنتی تریاک بهره‌می‌گیرد. او در روند داستان از نگاه بهرام به «مار»ی وحشت‌افزا و آزارگر بدل شده‌است. مادر بزرگ: همراه و هم‌دل مادر است.

مهمانها (دو نظامی مذکور): کارگزاران قانون که خود به ابزارهای فساد نظام‌مند بدل شده و تریاک و کبابشان را از مرد بیمار و تهیدست ایلپاتی طلب‌می‌کنند درحالی‌که پیش‌ترها خود، او را به جرم حمل تریاک دستگیر کرده بودند. مردم: تماشاگرند به طعنه درباره وضعیت خانواده سخن می‌گویند.

۲.۳.۲ ساختار داستان «پری جنگل»

۱. با داستان کوتاهی با شش هفت شخصیت روبرویم که نویسنده چندان در معرفی آنها عمیق و جزئی‌نگر نیست. در عوض اغلب به توصیف شرایط و موقعیتها می‌پردازد.

۲. استفاده از عناصر طبیعت قابل توجه است و مأوای ایل را دامان طبیعت معرفی می‌کند: باد، نسیم، دشت، ماه، آسمان، ابرها، چشمه، خاک، جنگل و خروس سفید. توصیف طبیعت از نظر زیبایی‌شناسی چندان مبتکرانه نیست. اما کارکرد موثری در القای سوژه‌ها دارد. «عکس ماه در چشمه افتاده بود»، «بهرام به آسمان نگاه می‌کرد. ابرها به شکل خروس سفیدی درآمده بودند»، «نسیم خنکی از یقه پیراهن بهرام به روی سینه‌اش سُر می‌خورد».

روایت زنانه از مسائل اجتماعی ایل ... (سمیه سادات شفیع و زینب برزگری) ۲۷۹

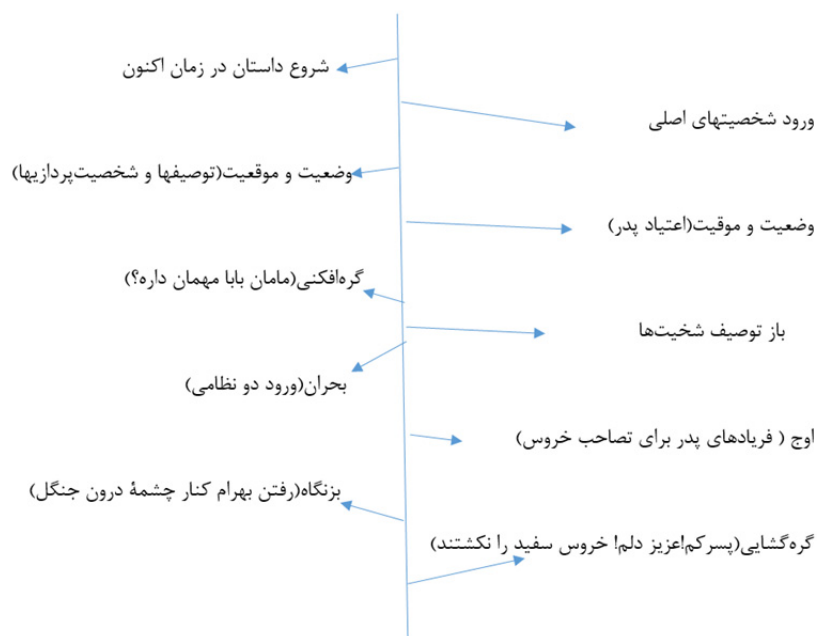
۳. گفتگوها کاملاً شهری و مطابق با نثر معیار مرکز است. تنها در یک مورد شاهد عدم تناسب هستیم؛ جمله پدر خطاب به بهرام: «خروس واجبته یا آبروی من؟» این جمله ساختار نحوی را شکسته است و کمی با لهجه ایلاتی هماهنگ است.

۴. ساختار روایتی نو و متفاوت از یک روایت خطی ساده هرچند نه چندان قدرتمند است. به این ترتیب که ابتدا ماجرای تجربه بهرام از رویارویی اش با پری جنگل ذکر و بعد از آن خط روایی شکسته می شود و داستان به گذشته بازمی گردد و روایت ادامه می یابد.

نکات قابل تأمل

در حالیکه در تاریخ اساطیر ایران، پری موجودی تخیلی که ایزد بانوی باروری و زایش معرفی شده است و در *اوستا* (یشتها، ۱۳۵۶: ۵۳ و ۱۵۳) جلوه ای است از زنی بیگانه که نیروی جادوانه دارد. در این داستان اما پری موجودی فرشته گونه، مهربان و حمایتگر است که توانسته خروس سفید را نجات دهد و بهرام را به خانه بازگرداند. کلامش آهنگین و پرمهر روان بهرام را نوازش می دهد: «پسرکم، عزیزدلم». در جریان داستان است که مخاطب در می یابد چنین کنش قدرتمندانه از نقش مادر بهرام که زنی سختکوش است برمی آید. تقدس مادر که در باورهای ما تاریخی دیرینه دارد در اینجا با مهر مسئولانه مادر که «غذا»ی خانواده را تأمین و برای پسرک و خروس سفیدش امنیت را به ارمغان می آورد درهم آمیخته و تصویری پری گونه از او در ذهن بهرام برمی سازد.

۳.۳.۳ ساختار پیرنگ داستان «پری جنگل»

فرم داستان: داستان کوتاه

پیرنگ (چرایی) داستان: چرا بهرام پری جنگل را دوست دارد و ماجرا را برای همه تعریف می‌کند؟

درون مایه: اعتیاد در ایل و نقش همسر_مادر ایلاتی در چنین موقعیتی

زاویه دید و کانون روایت: دانای کل (سوم شخص مفرد: او)

۴.۳ داستان «مزه پونه»

داستان مبتنی بر سنت خونخواهی در عشیره است. دشمنی‌هایی که از نسلی به نسل دیگر به ارث می‌رسد و به شکلی دردناک در هر دوسوی ماجرا قربانیانی دارد. شخصیت‌های داستان عبارتند از: راوی، لهراسب، اسب قهوه‌ای و یادکردی از پدربزرگ راوی، پدربزرگ لهراسب. داستان در ظهري بهاری در چراگاه و رودخانه رخ می‌دهد. دو نوجوان رمه به چرا برده‌اند، با آنکه دشمنی گنگی از پدربزرگها به ارث برده‌اند، با درک بهار به دوستی می‌رسند.

۱.۴.۳ تحلیل داستان

داستان اینگونه آغاز می‌شود: «هیچ نمی‌دانستم، جز اینکه باید با لهراسب دشمن باشم.» و همین ابتدا گره‌افکنی صورت می‌گیرد. در ادامه موقعیت و شخصیتها توصیف می‌شوند؛ پدربزرگ لهراسب سالها پیش قلب پدربزرگ راوی را نشانه‌رفته و در کوه متواری شده‌است. پدر لهراسب فرسنگها دورتر در بندر کارگر ساختمانی است. پدر راوی پیش از اینکه بتواند خونخواهی کند از دنیا رفته‌است. حالا راوی به خونخواهی لهراسب را زیر نظر گرفته‌است. آنها چراگاه‌های مشترکی دارند. لهراسب گاهی دوتار می‌نوازد و راوی «فراموش می‌کند که با او دشمن» است. بزهایشان هم این دشمنی را نمی‌شناسند و مدام با هم بازی می‌کنند. شخصیت اصلی (راوی) تماما در فکر انتقام است تا اینکه تصمیم می‌گیرد لهراسب را با گلوله بکشد و به کوه بزند. آرامشی ندارد و «در سرش چیزی سیاه و عذاب‌آور بود». در مقابل اما رفتار لهراسب مملو از آرامشی درونی است؛ گله‌اش را می‌چراند، آواز می‌خواند و دوتارش را می‌نوازد. راوی مهیای اجرای تصمیمش، تفنگش را به دوش می‌اندازد. سوار اسب می‌شود. خورجینش را پر از آذوقه می‌کند و کمی بالاتر از لهراسب با اسبش به آب می‌زند. جریان آب تند است، اسب و سوارش را از ادامه راه بازمی‌دارد و آنها را با خود می‌برد. در تقلائی نفسگیر، ناجی زمینی داستان، لهراسب است. پسرک چیزی به یاد نمی‌آورد تنها خودش را زیر شولای لهراسب، درحالیکه از سرما به خود می‌لرزد، می‌یابد. لهراسب درحال مراقبت و پذیرایی از او خطاب به پسرک می‌گوید: «شکار می‌رفتی؟ بهار شکار شگون‌نداره. داشتنی تلف می‌شدی.» لهراسب قوتِ روزش را، نان و پنیرش را با او نصف می‌کند. پسرک با خود می‌اندیشد: «چه خوب بود که لهراسب زنده‌بود، هم برای من، هم برای اسب و هم برای رمه.» پنیر را می‌خورد و مزه پونه؛ طعم دوستی را می‌چشد.

۲.۴.۳ تحلیل شخصیتها

لهراسب: لاغر و رنگ‌پریده و از سحرگاه تا شامگاه مشغول رمه‌گردانی است. وقت چرای گله دوتار می‌نوازد و دوبیتی می‌خواند. این کنش‌ها بر خلاف راوی در مجموع نشانی از آرامش درون بی‌کینه لهراسب است. نویسنده هرگز از احساسات و افکار لهراسب نمی‌نویسد که البته اقتضای انتخاب زاویه دید داستان است، اما به خوبی توانسته جلوه‌هایی از درونیات او را به تصویر بکشد. تنها شخصیتی که در این داستان نامی دارد، لهراسب است. هم او ناجی جان راوی و به نوعی خودش می‌شود.

پدربزرگ لهراسب: او قلب پدربزرگ راوی را نشانه گرفته و سپس گریخته. از دلایل کنش او اطلاعی داده نمی‌شود. اما پیامد کنشش بر ذهنیت و کنش نسل آتی استیلا یافته است. پدر لهراسب: احتمالاً و با توجه به مرگ پدر راوی نه از ترس بلکه برای یافتن شغل و رفع محرومیت به بندر رفته و کارگر ساختمان است.

راوی: پسر نوجوان چوپانی که اسب و تفنگی دارد. از دوتارزدن او که دشمن خود می‌داند لذت می‌برد و در نهایت قُردان زندگی و نجات‌گری لهراسب است.

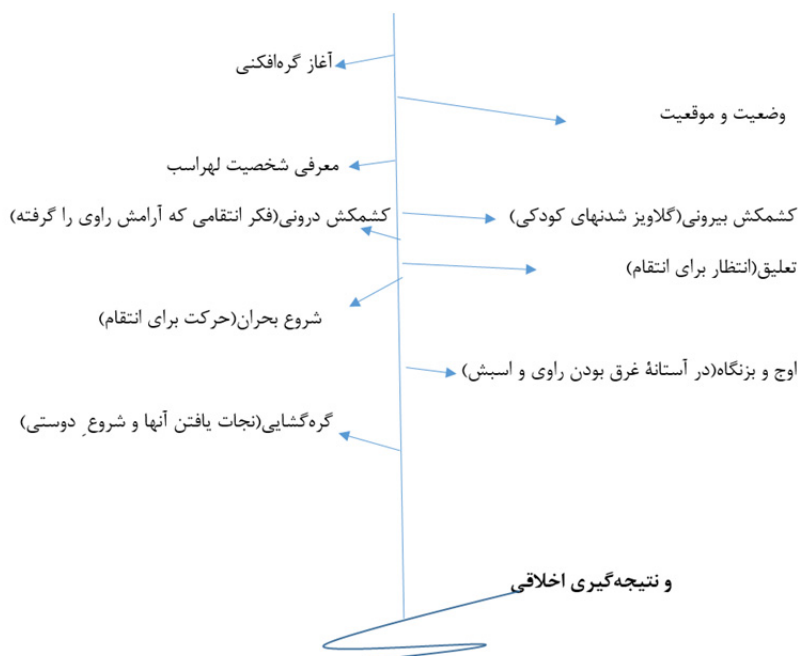
پدربزرگ راوی: تنها می‌دانیم که توسط پدر لهراسب کشته شده.

پدر راوی: پیش از اینکه بتواند خوانخواه پدر باشد از دنیا رفته است.

و اسب قهوه‌ای

در بررسی ساختار داستان باید گفت؛ در این داستان تنها به رسم خونخواهی در میان ایلات عشایری پرداخته شده است. در این رسم، بستگان (اغلب فرزند ذکور) کشته‌شدگان «مأمورند» تا به خونخواهی عزیزشان در صدد انتقام برخیزند. راوی داستان «مزه پونه» نیز که مصمم است تا انتظارات نقشی فرد بازمانده را برآورد، در کشتن هم‌بازی کودکی و دوستش تردیدی ندارد؛ اما در سراسر داستان در عملی شدن تصمیمش با خود کلنجار می‌رود. هیچ زنی در این داستان حضور ندارد. داستان در موعد بهار و فصلی برای سبزی‌نگی و رشد و بلوغ دوستی و صلح رخ می‌دهد. در سه داستان پیشین مجموعه، تمام تلاش نویسنده بر این بود تا سیر رخدادها را پیش ببرد اما در این داستان بیشترین وزن درک و لذت ادبی و داستانی بر دوش توصیفات کشکولی در خلال خطوط و کلمات بود؛ توصیفات تأثیرگذار از جمله تعبیر «مزه پونه» که تعبیری بومی و مبتکرانه به نظر می‌رسد.

۳.۴.۳ ساختار پیرنگ داستان «مزۀ پونه»

فرم داستان: داستان کوتاه

پیرنگ (چرایی) داستان: از زبان راوی: چرا باید با لهراسب دشمن باشم؟

درون مایه: در مذمت رسم خونخواهی و ستایش دوستیها و سازشها

زاویه دید و کانون روایت: راوی اول شخص (ضمیر شخصی من)

۵.۳ داستان «سهم ما»

داستان مبتنی بر گفتگو پیش می رود. سهراب، پدر سهراب، بی بی آفتاب؛ مادر سهراب و بابابزرگ شخصیت های داستان اند. وقایع در دشت، کنار چشمه و جنگل نزدیک رخ می دهد و زمان خلاصه شده در یک شامگاه، یک صبحگاه و یک ظهر آفتابی که پی در پی می رسند و می گذرند.

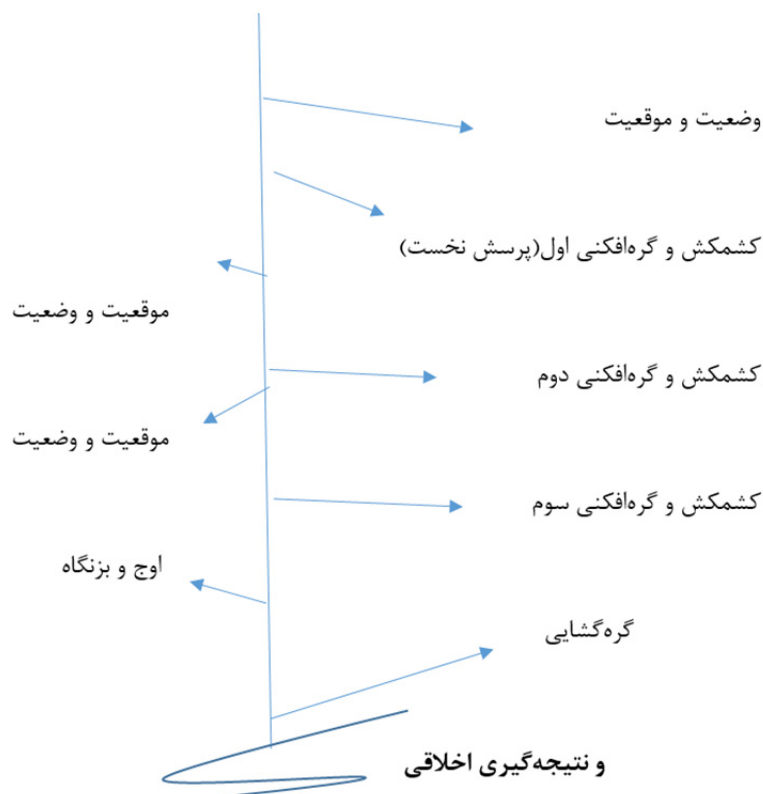
۱.۵.۳ تحلیل داستان

شروع داستان توصیف آسمان شب در برابر چشمان نظاره‌گر اهل ایل نشسته بیرون چادر است. سهراب خیره به آسمان از پدر درباره ستاره‌اش می‌پرسد. پدر درخشش نور را به ماه منتسب ساخته و آن را از آن همه ایل می‌داند. صبحگاهان سهراب از مادرش، بی‌بی آفتاب، درباره مالکیتش بر خورشید می‌پرسد و می‌شنود: «نه نمی‌شود. خورشید مال همه ایل است، اما هر کس می‌تواند یک ستاره داشته‌باشد». پرسش در شکلی دیگر از بابابزرگ در جنگل پرسیده می‌شود، «آیا جنگل می‌تواند ستاره او باشد؟» و می‌شنود: «نه نمی‌شود. جنگل مال همه ایل است هر کس فقط می‌تواند یک درخت داشته‌باشد». سهراب در پاسخ پرسش بعدی درمی‌یابد که چشمه مال او نیست و از آن همه ایل است. سهراب کلافه در جستجوی مالکیت بر عناصر کلان مقیاس طبیعت از بابابزرگ خندان می‌شنود: «یک ستاره در آسمان، یک اسب در دشت و یک تفنگ در چادر». تکرار پرسش ما را به اهمیت دارایی‌هایش می‌رساند. و در این چیدمان گویی ارزش اسب و تفنگ برای مرد ایلاتی با ستارگان آسمان برابری می‌کند؛ با همان زیبایی و نوربخشی‌اش.

۲.۵.۳ تحلیل شخصیتها

سهراب: نوجوانی که میل به استقلال و تملک دارایی کاربردی در او بیدار شده است. شخصیت‌پردازی چندان صورت نمی‌گیرد و آنچه برای کشکولی اهمیت داشته وصف «سهم» مرد ایلاتی از زندگی در برابر داراییهای جمعی ایل است. پدر سهراب: اولین کسی است که به سهراب یادآور می‌شود، می‌تواند ستاره داشته‌باشد. بی‌بی آفتاب؛ مادرش و بابابزرگ؛ بزرگ ایل، حافظ و انتقال‌دهنده سنتهای ایل به نسل بعد است. اوست که تفنگ و اسب را برای سهراب به ارث می‌گذارد و گره ذهنی سهراب و نیز گره داستان را می‌گشاید. درباره ساختار داستان باید گفت، وقایع با طمأنینه و آرام رخ می‌دهند. بحران چندان پیچیده و لاینحل نیست. کوتاهی داستان نیز اجازه تمرکز بر شخصیت‌پردازی را نمی‌دهد. البته که با این ترفند کشکولی توانسته است به اهمیت آنچه دارایی سهراب است پردازد. واژگان و تصاویر نیز همگی در خدمت همین هدف است.

۳.۵.۳ ساختار پیرنگ داستان «سهمِ ما»

فرم داستان: داستان بسیار کوتاه (به نوعی داستانهای مینیمال)

پیرنگ داستان: اگر ماه و خورشید و جنگل و چشمه از آن سهراب نیست پس چه چیزی مال اوست؟

درون مایه: دارایی ارزشمند پسران ایل

زاویه دید و کانون روایت: راوی دانای کل، سوم شخص مفرد (ضمیر شخصی او)

۴. مسائل اجتماعی

در ادامه و با تحلیل ساختاری روایتهای ارائه شده در پنج داستان، مسائل اجتماعی مطرح می شود.

- خشکسالی و اثرات معیشتی آن

تغییرات اقلیمی، کمبود میزان بارش و دور از دسترس قرارگرفتن آبهای زیرزمینی همگی به نحوی زندگی ما را تحت تاثیر قرار داده‌است. عشایر به جهت ماهیت معیشتشان بیش از همه در برابر این وضعیت آسیب‌پذیرند. نمایی که کشکولی در آغاز دهه ۶۰ پیش چشم کودکان آتی می‌نهد در واقع با حساسیت‌بخشی به موضوع اهمیت خشکسالی و در نتیجه مرگ‌ومیر احشام بعنوان سرمایه ذیقیمت در زندگی کوچروها همراه است.

- فقدان حمایت نهادی از حاشینه نشینان اجتماعی

زنان بیوه و مطلقه به جهت فقدان برخورداری از منابع مالی، غالباً از تنگناهای معیشتی رنج می‌کشند. بیماری و ورود به سالمندی بر وخامت احوال آنان می‌افزاید و آنان را به حاشیه می‌رانند. کشکولی در ترسیم وضعیت این زنان و زندگی روزمره و نگرانی‌ها آنان را به خوبی بعنوان مسئله‌ای اجتماعی مطرح می‌سازد؛ امری که در سایه مای جمعی قبیله نیز همچنان لاینحل است و نظام رسمی حمایت اجتماعی از محرومان را می‌طلبد.

- خشونت خانگی

داستان دوم در لایه‌هایی از خود از خشم توفنده پدر سیندخت در مقام سرپرست خانوار سخن می‌گوید و ما را با پیامدهای دهشتناک آن آشنا می‌سازد. هراس کودک از ابعاد این خشم به ویژه با توجه به تکرار آن تامل‌برانگیز است. این گزاره‌ها رنگی از خشونت‌های خانگی مرسوم نظم جنسیتی مردسالارانه‌ای دارد که در آن مردان مهتر با برخورداری از قدرت بدنی بیشتر و منش کنترلگر بر زنان و مردان کهتر اعمال قدرت می‌کنند. در داستان سوم نیز پدر خانواده که بیمار و معتاد است با فریاد، پرتاب چوب‌دستی و زخمی کردن پسرک و بطور توأمان بکار بردن الفاظ ناصوابی چون نانجیب و بی‌آبرو در خطاب قراردادن بهرام خشونت بی‌سابقه را بروز می‌دهد.

- تصورات قالبی

داستان دوم حاوی دلالت‌هایی از تصور کلیشه‌ای فرودستانه از عشایر نیز است. این تصور که با نماد پوشش و احتمالاً گویش وجهی عملیاتی می‌یابد بر اساس پنداشت

روایت زنانه از مسائل اجتماعی ایل ... (سمیه سادات شفیع و زینب برزگری) ۲۸۷

کلیشه‌ای از تاخر فرهنگی آنان نسبت به شهرنشینان، با برچسب‌زنی، تحقیر و در مواردی طرد همراه است و در کلیت خود شکافی اجتماعی را نمایان می‌سازد که محرومیت عشایر را از امکانات و تسهیلات شهری رقم می‌زند.

- اعتیاد به مواد مخدر

همچنانکه داستان سوم نشان داد مصرف مواد مخدر به دلیل اثراتش در کاهش درد بطور سنتی مرسوم و از جمله در بین عشایر رایج بود. تبعات درازمدت سو مصرف آن اختلالات خلقی را رقم و در عین حال با کاهش انرژی بدنی به ویژه در کاربردهای درمانی به دلیل عدم رفع دلایل درد و صرفاً تسکین موضعی از یکسو و صرف منابع مالی، شرایط فرودستی فرد و اختلال روابط اجتماعی با بروز رفتارهای هیجانی پرخاشگرانه او با اعضای خانواده را موجب می‌شد.

- خون‌خواهی

همانطورکه مطالعات مختلف از جمله خان‌محمدی و احسانی (۱۳۹۷) ارجمندی و نوروزی (۱۳۸۹) نشان‌داده‌اند سیطره وجدان جمعی بر ساختار خویشاوندی عشیره موجب می‌شود تا اختلاف و منازعه بر سر قتل از ساحت اراده دو خانواده قاتل و مقتول و اولیا دم بیرون‌آمده و حتی با وجود ورود قانون در جهت حل موضوع، اجرای مجازات و پرداخت غرامت، خصومتها و کینه‌توزیها به شیوه مرسوم موجب مرگ سایر افراد با تبار مشترک شود. زنجیره این خشونت و خون‌خواهی گاه با رسومی چون خون‌بس که عبارت‌است از ازدواج ترتیب یافته مبتنی بر تبادل زن از خانواده قاتل، متوقف و گاه تا مدتها و در پهنه‌های قومی ادامه می‌یابد و اینگونه افراد ناخواسته برای همه عمر درگیر کینه، نفرت و عداوت با دیگری و حتی اقدام به آزار و قتل و در نتیجه ادامه چرخه خشونت شده و زندگی خود و دیگری را تباہ می‌سازند.

۵. نتیجه‌گیری

به لحاظ فرمی، درحالیکه داستان دوم به خاطره‌نویسی نزدیک‌شده، داستانهای سوم، چهارم و پنجم کاملاً قالب داستان کوتاه داشته، تنها داستان اول است در شکل قصه اما با مولفه‌هایی از واقعیت است و زاویه دید آن از سوم شخص مفرد به ما بدل می‌شود. از این

رو ما در این کتاب بیش از همه با سبک رئال مواجهیم که می‌تواند اسنادی از واقعیت اجتماعی را به دست دهد.

تحلیل ساختاری روایت زنانه نویسنده در داستانها دربردارنده دقت و جزئی‌نگری او در بیان روابط، حالات و وضعیتهای انسانی و نیز ارتباط انسان و طبیعت است. بعلاوه تحلیل نشان‌داد مهاجرت به شهرها، تصورات قالبی و بعضاً آزاردهنده از عشایر، خشکسالی و اثرات معیشتی، فقدان حمایت نهادی از حاشینه‌نشینان اجتماعی عشایری چون زنان بی‌سرپرست، سالمندان به ویژه زنان فاقد فرزند، خشونت خانگی، سیطره رسوم جوامع سنتی همچون خون‌خواهی از جمله مهمترین مسائل اجتماعی است که در خلال آنها گزارش شده و ما را با وضعیت اجتماعی و تنگنایهای منقبض‌کننده زندگی در اجتماعات عشایری ایل قشقایی در نزدیک به نیم قرن گذشته آشنامی‌سازد. فراتر از ساختار ادبی داستان که مفصلاً مورد بررسی قرار گرفت، به لحاظ محتوایی تلاش نویسنده در طرح مشکلات، علل و راه‌های برون‌رفت ستودنی و درخور توجه خاص است.

کارکرد اجتماعی روایت زنانه کشکولی توجه‌دادن به اهمیت نقش زن بعنوان بازتابی از زیست روزمره زنان عشایر نیز است. زن در داستان اول توانمند، خلاق و قوی است. در حقیقت با آنکه زنان جامعه عشایری محرومیت‌های جدی در حوزه بهداشت و آموزش تجربه می‌کنند و داستان چه آگاهانه و چه به دلیل محدودیت قالب از طرح چنین محرومیت‌هایی می‌گذرد، اما در پرداخت از زن، او را در مقام قهرمان اصلی داستان می‌نشانند. عمه در داستان دوم نماد شکوهمندی از زن بالغ، مستقل، دارای عزت نفس، خردمند، مهربان، زیبا و صبور ایلیاتی است؛ زنی که به لباس و هویتش مفتخر است و در پی مواجهه با شکاف نسلی و نیز فرهنگی مدبرانه صبر پیشه می‌کند. این صفات در تقابل با صفت خشم توفنده پدر سیندخت است که سوابق رفتاری‌اش، دختر را از نتایج افشای احتمالی ماجرا از سوی عمه می‌هراساند. مادر در داستان سوم زنی مسئولیت‌پذیر، مهربان، حمایتگر و پرتلاش است. او در عین تابعیت از ساختار پدرسالارانه ایل، سطوحی از مقاومت را با پیشنهاد وعده شام جایگزین بروز می‌دهد. او است که در نهایت با پری همسان می‌شود و از پسر و پرنده‌اش در برابر گزندها محافظت می‌کند.

مردان در مقابل بخشی‌نگرند. با آنکه انتظار مخاطب از کلانتر ایل مسئولیت‌پذیری و درک نگرانی بی‌بی از تنها ماندن و طردشدگی است اما او قادر نیست در خصوص مسئله سارا و بی‌بی به موقع چاره بیندیشد و حل مسئله به سارای کوچک محول می‌گردد.

برخلاف تصور قالبی اینجا خانواده هرچند واحدی مستقل است اما صرفاً از دو عضو از دو نسل متفاوت تشکیل شده و نشان می‌دهد مای جمعی عشیره در پرتوی حوادثی چون مرگ و میر و نیز مهاجرت برخی از اعضا می‌تواند در زیر مجموعه نهادی اش اشکالی جدید از خانواده کوچک مقیاس را در برگیرد. از بند پایانی قصه می‌توان فهمید اگرچه زنان اجتماعات محلی زیبایی، توان و جوانی شان را از سنین پایین صرف خانواده و اجتماعشان می‌کنند اما شادی‌ها و لبخندهای رهایی بخش شان را برای خود نگاه می‌دارند. به علاوه باید گفت عناصر طبیعی چون اسبها، آهوها، گلها و گیاهان از شخصیت‌های غیر انسانی اما مهم زندگی عشایری هستند که هر کدام کارکرد دقیق و منظم خود را در برنامه نظام‌مند زندگی آنان دارند. زنان بیش از همه در ارتباط با این عناصر زیستی برای زندگی روزمره خود و سایر اعضا می‌کوشند و در کلیت ماجرا به همزیستی و تعامل خلاق با محیط زیست رسیده‌اند. در مجموع زنان این داستانها قدرتمند، قابل ارجاع و اتکا و متعهد نسبت به خانواده و سختکوش‌اند.

در توضیح انتظارات نقش از زنان ایل که بیشتر وجهی اجباری دارند تا ایجابی می‌توان دید مادر بزرگ، به اقتضای ناتوانی‌های کهنسالی، مشغول به رسیدن، سارای کوچک از سپیده دم مشغول بردن بزها را به گله و سپردن به چوپان، بردن اسب به دشت و تازاندش و آب آوردن از چشمه است. مادر بزرگ بهرام ظرفها را با برگ بلوط می‌شوید و در نبود مادرش امور چادر و نگهداری از فرزند خردسال را برعهده دارد. در داستان آخر، مادر سهراب در کنار چشمه سخت مشغول شستن رخت است. بردن و آوردن سیندخت اما نوعی انتظار نقش اختیاری برای عمه است.

بی شک بازنمایی این دست مناسبات و کردارهای جنسیتی در قالب داستان کودکانه، به یقین در پنداشت نسل آتی از زندگی عشایر تاثیر داشته و تصور آنان را از دو جنس و نقش‌های جنسیتی شکل داده است.

در پایان باید اضافه کرد باآنکه انتظار می‌رود زندگی در پرتوی مای جمعی موجب حمایت اجتماعی است اما در داستان اول سارا و مادر بزرگش بدون حامی رها می‌شوند و در داستان چهارم مردم با طعنه‌ها بهرام و مادرش را آزرده می‌سازند. گویی نظام خویشاوندی نمی‌تواند و نمی‌خواهد برای آسیب‌دیدگان و حاشینه‌نشینان اجتماعی حمایتی عرضه کند.

پی‌نوشت‌ها

۱. از جمله اثر درخور توجه شهشهبانی (۱۳۹۹) که به بررسی زندگی روزمره و مشاهدات پژوهشگر در اقامت میان‌مدت خود در کنار عشایر ممسنی در سالها دهه ۵۰ می‌پردازد.
۲. برای مثال بنگرید به پاینده (۱۳۸۸) که درباره این سبک نوشتار پژوهش ارزشمندی را ارائه داده‌است.
۳. برای مطالعه بیشتر بنگرید به افتخاری و همکاران (۱۴۰۴) و نیز قربانی و همکاران (۱۴۰۶).
۴. از آنجاکه واژه آسیب‌شناسی از نظام پزشکی وارد حوزه مسائل اجتماعی شده، در سالهای اخیر متخصصان علوم اجتماعی و جامعه‌شناسان ترجیح می‌دهند از واژه مشکل اجتماعی استفاده کنند. در واقع امروزه کاربرد واژه آسیب یا آسیب‌شناسی در حوزه علوم اجتماعی منسوخ شده و تمایل غالب به‌کارگیری عبارت مشکل اجتماعی است (رفیعی، مدنی و وامقی، ۱۳۸۷: ۱۸۹).
۵. رئیس یکی از دسته‌های ایل (بزرگتر از دسته که تحت نظارت کدخدا است). فرهنگ معین
۶. از آن به پیک و یاور سروش، ضد دیوان، فرشته سحرخیزان و مظهر عبادت یاد می‌کنند. خروس در *اوستا* پرنده ایزدی و خوش شگون، معرفی شده‌است. «خروس با تمام نیرو، پیروزی بر تاریکی و ظلمت اهریمنی را به تمام مردمان خیرمی‌دهد و آنان را برمی‌انگیزد تا بر دیو خواب و تبلی چیره‌شده و برخیزند.» (شین دشتگل، ۱۳۸۶؛ ص ۳۵)
۷. بنگرید به نوری، ۱۳۱۹: ۳۴

کتاب‌نامه

- ارجمندی، غلامرضا و نوروزی، ابوالقاسم (۱۳۸۹) حل منازعات قومی در میان عشایر بختیاری ایذه: رسم خون بری یا خون بس. بررسی مسائل اجتماعی ایران، س ۱، ش ۱.
- افتخاری، جابر، نوروزی، رضاعلی، هدایتی، مهنوش (۱۴۰۴) بررسی اثربخشی داستان‌های ایرانی گروه سنی ج بر تفکر مراقبتی دانش آموزان پسر دوره ابتدایی، پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، انتشار آن‌لاین.
- بارت، رولان (۱۳۸۷) درآمدی بر تحلیل ساختاری روایتها، محمد راغب، تهران: فرهنگ صبا
- پاینده، حسین (۱۳۸۸) رمان رئالیستی یا سند اجتماعی؟ نگاهی به مدیر مدرسه آل احمد، جامعه‌شناسی هنر و ادبیات، س ۱، ش ۲.
- دارندورف رالف، (۱۳۸۳) انسان اجتماعی، ترجمه غلامرضا خدیوی، تهران: نشر آگاه.
- خان محمدی، کریم و احسانی، حکیمه (۱۳۹۷) مطالعه انسان شناختی پدیده خون بس در منطقه صیدون خوزستان، اسلام و مطالعات اجتماعی، س ۶، ش ۱.

روایت زنانه از مسائل اجتماعی ایل ... (سمیه سادات شفیعی و زینب برزگری) ۲۹۱

رفیعی، مدنی و وامقی، (۱۳۸۷) مشکلات اجتماعی در اولویت ایران، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره نهم، ش ۱ و ۲.

رفیعی، حسن (۱۳۸۰) مشکل اجتماعی؛ دستور کار نظام رفاه اجتماعی، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال اول، ش ۱.

شهشهبانی، سهیلا (۱۳۹۹) چهار فصل آفتاب، تهران: آوای خاور.

شین دشتگل، هلنا (۱۳۸۶). هنر: خروس سفید از متن تا تصویر، فرهنگ مردم، ش ۲۱ و ۲۲.

کشکولی، مهدخت (۱۳۶۳)، رسم ما، سهم ما، نقاش: سیمین شهروان، تهران: انتشارات فاطمی.

کوئن، بروس؛ درآمدی به جامعه‌شناسی، محسن ثلاثی، تهران، توتیا، ۱۳۸۴، چاپ بیست و ششم.

گیدنز، آنتونی؛ جامعه‌شناسی، منوچهر صبوری، تهران، نی، ۱۳۸۱، چاپ هشتم.

عبداللهی، محمد (۱۳۸۳). طرح مسئله اجتماعی در ایران: اهداف و ضرورت‌ها، در مسائل اجتماعی ایران، تهران: آگه.

قربانی، بتول، اسماعیلی، مراد، علی مددی، منا (۱۴۰۶) بررسی مولفه‌های خودشکوفایی در کتاب ۳۶۵ قصه برای شب‌های سال با تکیه بر آرای آبراهام مازلو، پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، انتشار آنلاین.

نوری، حاج میرزا حسین (۱۳۱۹)، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل.

یشت‌ها (۱۳۵۶)، ترجمه ابراهیم پورداوود و به کوشش بهرام فره‌وشی، نشر اساطیر.